



**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ  
З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ**

---

**СТАНДАРТНА ОПЕРАЦІЙНА ПРОЦЕДУРА  
12.10/ДСНС**

---

**Навчання населення ризикам,  
пов'язаним із поводженням з  
вибухонебезпечними предметами**

---

---

**Затверджено: Головою ДСНС 04.03.2020**

**Введено в дію: Окреме доручення  
Голови ДСНС  
від 04.03.2020 № В-32**

Стандартна операційна процедура 12.10/ДСНС  
«Навчання населення ризикам, пов'язаним із поводженням з  
вибухонебезпечними предметами»

## I. Загальні положення

1. Стандартна операційна процедура 12.10/ДСНС «Навчання населення ризикам, пов'язаним із поводженням з вибухонебезпечними предметами» (далі – СОП) розроблена відповідно до ІМАС 12.10:2013, ІДТ «Навчання ризикам небезпек від мін та вибухонебезпечних залишків війни» визначає організацію і порядок виконання органами та підрозділами цивільного захисту завдань і заходів щодо навчання населення ризикам, пов'язаним із поводженням з вибухонебезпечними предметами.

2. У цій СОП терміни вживаються у такому значенні:

**вибухонебезпечні предмети (ВНП)** – будь-які боєприпаси, що містять вибухові речовини, матеріали ядерного ділення або ядерного синтезу, а також біологічні та хімічні речовини, які включають в себе бомби і боєголовки, крилаті і балістичні ракети, артилерійські, мінометні, ракетні снаряди і боєприпаси до легкої стрілецької зброї, усі різновиди мін, торпеди і глибинні бомби, піротехнічні матеріали, касетні суббоєприпаси та їх контейнери, піропатрони та піротехнічні пристрої, електропірозапали, замасковані та саморобні вибухові пристрої, а також будь-які схожі або пов'язані з цим елементи чи компоненти, вибухонебезпечні за своєю природою;

**збір даних стосовно небезпек від ВНП** – це процес збору даних від різних джерел стосовно небезпеки від ВНП, з небезпечних районів, зон, стосовно їх впливу на цивільне населення, враховуючи дані про потерпілих та інциденти, інформацію про небезпеку та безпечну поведінку, а також про надання допомоги потерпілим;

**зв'язок з громадою (населенням) у протимінній діяльності** – процеси та обмін інформацією з усіма учасниками протимінної діяльності на території де застосовані ВНП;

**навчання населення ризикам, пов'язаним із поводженням з вибухонебезпечними предметами (НРВНП)** – заходи, спрямовані на зменшення ризику тілесного ушкодження, спричиненого ВНП, шляхом підвищення інформованості населення;

**повідомлення про безпечну поведінку** – це інформація що передається шляхом особистого обміну, засобами масової інформації (телебачення, радіо, інтернет, друковані засоби масової інформації), наочними засобами (плакати та листівки);

**протимінна діяльність** – комплекс заходів, спрямованих на захист національних інтересів України, а також на зменшення та усунення наслідків негативного впливу ВНП на соціально-економічні умови життєдіяльності населення та довкілля.

## **II. Мета та основні заходи здійснення НРВНП**

1. Метою НРВНП є забезпечення обізнаності різних категорій населення у громадах з різновидами ризику, що створюються ВНП, а також підтримання такої моделі поведінки, яка знижує ризик для людей, майна і навколишнього середовища.

НРВНП скорочує ризик до такого рівня, під час якого люди зможуть жити вільно та безпечно, і зможуть відновити середовище, в якому економічний і соціальний розвиток може відбуватися без обмежень, обумовлених забрудненням ВНП.

2. НРВНП є невід'ємною частиною планування і здійснення заходів протимінної діяльності.

Процес НРВНП включає в себе обмін інформацією з населенням, яке проживає в зоні небезпеки, та інформування щодо безпечної поведінки.

3. Інформування про безпечну поведінку являє собою інформаційні та освітні заходи, повідомлення, що передаються шляхом:

особистого обміну інформацією;

засобами масової інформації (телебачення, радіо, інтернет, друковані засоби масової інформації);

наочні засоби (плакати та листівки).

Такі заходи можуть проводитися в офіційному та неофіційному оточенні.

У надзвичайній ситуації, у зв'язку з обмеженнями за часом і нестачею точних даних, найбільш практичним способом доведення інформації про безпечну поведінку для зменшення ризику є повідомлення через канали громадського інформування (телебачення, соціальні мережі інтернет ресурсів, мобільний зв'язок ) тощо.

У більш стабільних умовах повідомлення, пов'язані з безпечною поведінкою, здійснюються в рамках комплексної стратегії щодо зменшення ризику в рамках програми протимінної діяльності і включає в себе заходи в межах громади, інтегрування в програми закладів освіти та інші соціальні й економічні заходи для збільшення масштабу впливу.

4. Інтегрування НРВНП до системи закладів освіти та включення його до навчальної програми є основною стратегією через тривалу проблему ВНП, з якою матимуть справу кілька поколінь населення України. Таке інтегрування є методом, спрямованим на дуже велику кількість дітей, оскільки ВНП є довготривалою або залишковою проблемою, яка потребує множинних та довготривалих рішень. Інформація та засоби її доведення мають бути відповідними для різних вікових груп.

Програма НРВНП не має викладатись у вигляді окремого предмета, а може включатись у вигляді позапрограмного предмета, або включатися до навчальної програми про життєво необхідні вміння або навички, або до програми про соціальне оточення.

5. Для планування довготривалих заходів НРВНП необхідно чітко розмежувати населення на вікові категорії та групи ризику, що забезпечить більш сприятливе та зрозуміле сприйняття ними інформації.

6. При утворенні нових небезпечних територій, забруднених ВМП, необхідно визначити порядок додаткового збору та поширення інформації:

надавати населенню постійно оновлену інформацію про зони забруднені ВМП та їх види;

надавати детальну інформацію про всі можливі лікувальні та медичні заклади для надання допомоги потерпілим від ВМП та умови надання наявної підтримки особам, які постраждали від ВМП;

здійснювати інформаційну підтримку потерпілих від ВМП під час евакуації населення із замінованих територій та мінних полів;

інформувати населення про порядок дій та техніку безпеки під час проведення заходів з очищення територій від ВМП;

визначати типи явних видів небезпек та навчання щодо можливого їх впливу на безпеку та життя громадян.

### **III. Організація та проведення НРВМП**

1. Для організації проведення НРВМП у межах регіону в головних управліннях (управліннях) ДСНС в областях та м. Києві (далі – територіальні органи управління) призначається відповідальна особа.

У разі відсутності у підпорядкуванні територіального органу управління піротехнічного підрозділу, або якщо територія регіону поділена на декілька зон відповідальності, – територіальним органом управління організовується взаємодія з відповідним формуванням центрального підпорядкування ДСНС щодо організації та проведення НРВМП у межах визначених зон відповідальності.

2. До функцій і повноважень осіб, на яких покладено безпосередню організацію проведення НРВМП, належить:

здійснення моніторингу навчальних матеріалів, що надходять до населення на достовірність та актуальність інформації в залежності від потреб категорій населення, що знаходяться у зонах безпеки;

координацію з місцевими органами виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо впровадження НРВМП;

участь у розробці плану виконання завдань та заходів з протимінної діяльності на території регіону, в частині навчання ризикам, пов'язаним із поводженням з ВМП в залежності від потреб регіону;

забезпечення виконання інших заходів, пов'язаних із НРВМП.

3. НРВМП з різними верствами населення регіонів області проводиться:

шляхом проведення роз'яснювальної роботи;

шляхом проведення освітніх заходів.

4. Шляхи проведення роз'яснювальної роботи:

спілкування з місцевим населенням під час проведення піротехнічними підрозділами нетехнічного і технічного обстежень та розмінування;

оприлюднення в засобах масової інформації (радіо, телебачення, інтернет);

розміщення інформації у спеціальних рубриках на веб-сайтах апарату та територіальних підрозділів ДСНС, органів влади та місцевого самоврядування, на стендах у приміщеннях і громадських приймальнях тощо;

адресна розсилка поштою, зокрема електронною;  
поширення друкованих інформаційних матеріалів (буклетів, брошур, листівок тощо) у загальнодоступних закладах (центрах культури, торгівлі, бібліотеках тощо);  
проведення брифінгів та прес-конференцій;  
проведення семінарів, зустрічей з представниками громадських організацій, експертних нарад, а також інших тематичних заходів;  
проведення індивідуальних бесід з населенням щодо виявлення ВВП;  
під час проведення тематичних телефонних «гарячих ліній».

4.1. Проведення заходів із роз'яснювальної роботи серед населення покладається на:

фахівців, до функцій та обов'язків яких належить здійснення ідентифікації ВВП;

посадових осіб, до функцій та повноважень яких належить організація обліку, аналізу та управління інформацією з гуманітарного розмінування;

фахівців піротехнічних підрозділів.

4.2. У разі, коли питання стосується інтересів широких верств населення, адміністративно-територіальних одиниць, для успішного вирішення його проводяться роз'яснювальні кампанії.

Роз'яснювальна кампанія передбачає поетапне та узгоджене використання різноманітних каналів комунікації для досягнення поставленої мети – формування в окремих верств (груп) населення необхідних знань, розуміння, уявлень та стереотипів.

До проведення роз'яснювальної кампанії можуть залучатися представники інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також інших підприємств, установ і організацій (за згодою).

Перед проведенням роз'яснювальної кампанії складається План проведення роз'яснювальної кампанії, який має містити такі розділи:

мета роз'яснювальної кампанії;

окремі верстви (групи) населення, на які спрямовується роз'яснювальна кампанія;

ключові повідомлення, що містять основні аспекти пріоритетних питань державної політики, які необхідно висвітлити;

методи та способи інформування (у рамках роз'яснювальної кампанії повинні передбачатися проведення прес-конференцій, семінарів, тренінгів, обговорень за круглим столом, поїздок з метою надання роз'яснень, а також виготовлення рекламних матеріалів, створення спеціальних рубрик на офіційних веб-сайтах тощо);

моніторинг та оцінка результатів.

4.3. Додатково під час збройних конфліктів в інформаційних заходах, які мають природу конкретної спрямованості вказується:

особливості порядку дій та поведінки населення при виникненні конкретної події;

конкретна територія, що забруднена ВВП;

найбільш характерні типи боєприпасів, що перебувають в зоні військового конфлікту;

найбільш розповсюджені способи встановлення мін чи інших видів боєприпасів (непомітні дроти-розтяжки, саморобний вибуховий пристрій), що характерні для конкретного регіону (території) чи певної верстви населення;

основні моменти розпізнавання ділянок забруднених ВВП;

наявні види небезпек у залежності від конкретного виду озброєння, що перебуває на зберіганні (НС на складах зберігання боєприпасів);

пункти надання допомоги постраждалому населенню;

контактні дані пунктів інформування населення.

4.4. Під час проведення роз'яснювальної роботи одночасно проводяться заходи з нетехнічного обстеження відповідно до пункту 3 розділу III СОП 08.10/ДСНС.

4.5. Не рідше 2 разів на рік проводяться бесіди з учнями усіх шкіл щодо порядку дій при виявленні ВВП. Особливо наполегливо цю роботу необхідно проводити перед початком сходу снігової маси, розгортанням польових робіт, початком весняно-літнього періоду масового відпочинку.

5. НРВВП (освітні заходи), проводяться планово, відповідно до планів підрозділів, чи оперативно, у разі необхідності, залежно від оперативної обстановки певного регіону чи території.

5.1. Навчання населення здійснюється:

працюючого населення – за місцем роботи або на базі підрозділу територіального органу ДСНС чи підрозділу центрального підпорядкування. Для цього в цьому підрозділі облаштовується спеціальне приміщення (навчальний клас) з відповідною навчальною матеріально-технічною базою (стенди, плакати, макети мін та інших типів боєприпасів, мультимедійне та комп'ютерне забезпечення). НРВВП можна включати в програми навчання категорій працюючого населення, що проходять навчання в навчально-методичному центрі цивільного захисту та безпеки життєдіяльності області (НМЦ), за умови, що персонал НМЦ, який залучатиметься до проведення заходів НРВВП, пройшов відповідну підготовку та навчання;

дітей дошкільного віку, учнів та студентів – за місцем навчання;

непрацюючого населення – за місцем проживання (розміщення інформаційних матеріалів).

5.2. До проведення освітніх заходів залучаються:

посадові особи підрозділу взаємодії із засобами масової інформації та комунікацій з громадськістю;

фахівці управлінь/відділів/секторів запобігання надзвичайним ситуаціям;

фахівці піротехнічних підрозділів;

фахівці структурних підрозділів, що відповідають за проведення ідентифікації ВВП чи такі, які мають досвід такої роботи, але перебувають на інших посадах;

фахівці структурних підрозділів соціально-гуманітарної роботи та психологічного забезпечення;

фахівці медичної служби;

науково-педагогічний, педагогічний склад відомчих навчальних закладів ДСНС, що у своїй повсякденній діяльності займається навчанням у сфері протимінної діяльності, а також інший науково-педагогічний, педагогічний склад, що має відповідний досвід проведення піротехнічних робіт та робіт з розмінування (гуманітарного розмінування).

5.3. Під час проведення освітніх заходів можуть використовуватися навчальні презентації та фільми, які є власністю ДСНС або передані у користування відповідно до чинного законодавства, що розташовані на офіційних сайтах ДСНС та Ютуб, наочні макети ВНП, спеціалізовані друковані засоби – навчальні книжки-інструкції, плакати, рекомендації та орієнтовна тематика щодо проведення навчання ризикам, пов'язаним із поводженням з ВНП, які наведено у додатку 1.

6. Фахівці, які залучаються до проведення НРВНП, мають дотримуватися таких вимог:

під час проведення роз'яснювальної роботи в районах, постраждалих від ВНП, весь персонал, який залучається до цих заходів, повинен пройти навчання щодо вміння розпізнавати ВНП;

персонал має бути ознайомлений з усіма системами маркування, що використовуються в країні, у тому числі із саморобними системами маркування;

усі заходи з роз'яснювальної роботи повинні здійснюватися з безпечних районів;

персонал не має працювати з ВНП, що не були знешкоджені.

#### **IV. Облік і звітність проведення заходів із навчання населення ризикам, пов'язаним із поводженням з ВНП**

Результати виконання заходів із навчання населення ризикам, пов'язаним із поводженням з вибухонебезпечними предметами, оформлюється у вигляді донесення, форму якого наведено у додатку 2.

Донесення заповнюються і підписується посадовою особою, що проводила навчання. Сканована копія донесення у форматі «pdf» надається до територіального органу управління для обліку та внесення до системи управління інформацією з протимінної діяльності IMSMA, у термін не пізніше 1 робочого дня з моменту проведення навчання.

Термін внесення донесення про результати проведення НРВНП не повинно перевищувати три робочі дні з моменту отримання сканкопії донесення.

---

**Рекомендації та орієнтовна тематика щодо проведення навчання ризикам, пов'язаним із поводженням з вибухонебезпечними предметами.**

Навчання ризикам, пов'язаним із поводженням з вибухонебезпечними предметами, безпечної поведінки повинне містити чітку, лаконічну інформацію та відповідати таким вимогам:

- зрозумілість;
- соціальна прийнятність;
- актуальність;
- реалістичність;
- переконливість.

Роз'яснювальна робота серед населення по правилам безпеки і поведінки повинна бути спрямована на виключення або зведення до мінімуму людських жертв, нанесення шкоди здоров'ю людей та матеріальних втрат. Проводиться вона на державному, регіональному, місцевому та об'єктовому рівнях.

- Роз'яснювальна робота серед населення здійснюється шляхом:
  - проведення нарад з керівниками адміністрацій і об'єктів економіки;
  - виступів по радіо, телебаченню, у пресі;
  - проведення бесід, в тому числі індивідуальних;
  - видання друкованих матеріалів (спеціальних плакатів, літератури, пам'яток);
  - демонстрацій кінофільмів за правилами безпеки при виявленні ВВП;
  - оформлення фотостендів;
  - інформування населення про правила безпеки при виявленні підозрілих предметів, іграшок тощо.

Основні зусилля потрібно зосередити на підвищенні обізнаності про небезпеку, одночасно, звертаючи особливу увагу на безпечний спосіб поведінки та повинні містити такі дані:

- загальний порядок дій сил цивільного захисту при проведенні заходів протимінної діяльності в регіоні чи конкретній території;
- порядок дій та поведінки населення при знаходженні ВВП чи підозрілого предмета;
- порядок збору та обміну інформацією місцевих жителів про безпечні та небезпечні ділянки (характерно для постраждалих регіонів нещодавніх воєнних конфліктів);
- про уникнення ділянок з густою рослинністю, військових баз та обладнання (характерно для постраждалих регіонів нещодавніх воєнних конфліктів);
- про пересування населення в постраждалій території добре вивченими маршрутами (характерно для постраждалих регіонів нещодавніх воєнних конфліктів);



типи боєприпасів та небезпеки від них, види, типи, призначення попереджувальних знаків про небезпеку;  
 основні ознаки саморобного вибухового пристрою;  
 порядку дій населення при потраплянні на територію з явними ознаками встановлених мін або об'єктів, схожих на ВВП, чи саморобних вибухових пристроїв;  
 призначення та види маркування території.

### **Проведення навчання ризикам, пов'язаним із поводженням з вибухонебезпечними предметами для дітей.**

#### **Адаптація основних повідомлень, матеріалів і заходів для різних періодів навчання і віку.**

Три загальні вікові групи, що відповідають різним періодам навчання:

**дошкільний період** часто включає в себе дітей у віці від 3 до 6 років. Діти цього віку, зазвичай, менш здатні поглинати абстрактні поняття і їхнє міркування регулюється більше сприйняттям та емоціями, ніж розумом на основі досвіду і формального навчання. Внаслідок цього, дітям цього віку важко класифікувати об'єкти та ідеї, відрізнити одну небезпеку від іншої або один знак від іншого. Важливо визнати, що, якщо дітям цього віку ефективно надати повідомлення, безпечна поведінка, швидше за все, стане частиною їх повсякденного життя. Якщо вам необхідно провести тренінг для дітей дошкільного віку, повідомлення мають бути дуже простими і ви повинні уникати надання занадто великої кількості інформації про міни і боєприпаси.

Однак, це навчання буде фокусуватися на школярах, оскільки більш імовірно, що діти дошкільного віку перебуватимуть під більш пильним наглядом батьків та/або інших дорослих;

**молодший шкільний період** часто включає в себе дітей у віці від 6 до 11 років. Діти в цьому віці почали процес класифікації світу і свого ставлення до нього. Вони більш здатні зрозуміти концепції і використовувати логіку і взагалі почати процес прийняття рішень, що базуються на минулому досвіді, і сприйняття наслідків своїх дій. Тим не менш, діти в цьому віці часто діють швидко і можуть не обміркувати свої дії перш ніж зробити їх. Вони можуть бути під впливом емоційних реакцій і діяти часто незалежно від того, що їм, можливо, сказали про безпеку і небезпеку. Діти цього віку можуть почати запитувати технічні деталі ВВП, але важливо оминати технічні деталі і залишатися зосередженими на ключових повідомленнях безпеки;

**середній і старший шкільний періоди** часто включають в себе дітей у віці від 12 до 17 років, які дорослішають і беруть на себе більше відповідальності. Діти цього віку мають набагато більшу здатність міркувати логічно і мають набагато більше досвіду і знань, на яких базують свої рішення. Ці діти, як правило, мають знання, якими можуть поділитись, і вони можуть більш активно брати участь у повчальному занятті. Вони можуть навіть почати, визначати форму і зміст повідомлень, які найбільш наближені до них і їх місцевої ситуації.

Для учнів середнього і старшого шкільного періоду повідомлення можуть бути більш складними і може бути надана загальна інформація про характер загрози (типи ВНП, які, ймовірно, можна знайти на цій території) і про те, що роблять інші, щоб запобігти загрозі (знешкодження мін і пропаганда заборони наземних мін), і які дії треба виконувати у випадку, якщо ви перебуваєте в замінованому районі.

## **Повідомлення за віком та шкільними періодами**

### **ДОШКІЛЬНИЙ ПЕРІОД**

#### **Вік 3 – 6 років:**

- запитувати у дорослих, де можна гратися;
- впізнавати попереджувальні знаки;
- не торкатися невідомих об'єктів;
- при перебуванні в небезпечній зоні, чекати допомоги. Не ворушитися!
- у випадку вибуху міни буде важко бігати і гратися. Тому, не треба ризикувати;
- розказати батькам про те, що дізналися.

### **МОЛОДШИЙ ШКІЛЬНИЙ ПЕРІОД**

#### **Вік 6 – 11 років:**

- перебувати на безпечних ділянках;
- попросити дорослих надати вказівки щодо безпечних ділянок;
- впізнавати попереджувальні знаки і не видаляти їх;
- впізнавати попереджувальні ознаки;
- не торкатися і не наближатися до невідомих об'єктів;
- під час перебування в небезпечній зоні чекати допомоги. Не ворушитися!
- побачивши щось небезпечне, розповісти про це дорослим;
- у випадку вибуху міни вас може бути вбито або поранено, тому не треба ризикувати;
- розказати батькам і друзям про те, що дізналися.

### **СЕРЕДНІЙ І СТАРШИЙ ШКІЛЬНИЙ ПЕРІОД**

#### **Вік 12 – 17 років:**

- перебувати на безпечних ділянках;
- попросити дорослих надати вказівки щодо безпечних ділянок;
- впізнавати попереджувальні знаки і не видаляти їх;
- впізнавати попереджувальні ознаки;
- не торкатись і не наближатися до невідомих об'єктів;
- при перебуванні в небезпечній зоні чекати допомоги. Не ворушитися!
- якщо ви побачили щось небезпечне або почули про небезпечну ділянку, повідомити про це відповідні органи;
- у випадку вибуху міни вас може бути вбито або поранено, тому не треба ризикувати;

розказати батькам і друзям про те, що дізналися;  
з'ясувати, що ви можете зробити, щоб допомогти в боротьбі із загрозою (пропаганда, підвищення обізнаності тощо).

Як і у випадку з основними повідомленнями, різні матеріали і методи викладання та навчання мають бути доречними для різних віків і шкільних періодів.

Важливо також переконатися, що матеріали і методи, які використовуються, є колективними.

Колективне навчання – це підхід, заснований на принципах відкриття та ідеї, що діти вчаться краще, коли вони самі розкривають принципи і факти.

Лекції корисні для підвищення рівня знань, але у більш інтерактивних та персоналізованих методах є більше шансів збільшити взаєморозуміння та сприяти зміні в поведінці.

### **Діяльність за віком та шкільними періодами**

#### **ДОШКІЛЬНИЙ ПЕРІОД**

##### **Вік 3 – 6 років:**

уроки з малювання, прості плакати і малюнки дітей про їх враження про ВВП;

спів;

розповіді;

легкі відео без зображення болю або жаху;

прості настільні ігри;

зображення на картоні та послідовності карток.

#### **МОЛОДШИЙ ШКІЛЬНИЙ ПЕРІОД**

##### **Вік 6 – 11 років:**

інсценування та рольові ігри, створення і гра у ляльковий театр;  
створення попереджувальних плакатів, малювання знаків попередження про міни;

написання історій;

малювання та складання простих карт безпечних і небезпечних ділянок, небезпечних дій;

написання та спів пісень про міни;

візит інструктора групи зі знешкодження мін;

відвідування ортопедичного центру;

більш детальне відео, що показує роботи зі знешкодження;

розробка попереджувальних повідомлень для інших.

#### **СЕРЕДНІЙ І СТАРШИЙ ШКІЛЬНИЙ ПЕРІОД**

##### **Вік 12 – 17 років:**

інсценування та рольові ігри, гра у ляльковий театр;

створення попереджувальних плакатів, малювання знаків попередження про міни;

написання есе та історій;  
 складання карт безпечних і небезпечних ділянок;  
 під керівництвом дорослих відвідування групи зі знешкодження мін;  
 відвідування ортопедичного центру;  
 більш детальне відео, що показує роботи зі знешкодження і пропаганду заборони мін;  
 розробка попереджувальних повідомлень для інших;  
 виробництво листівок і попереджувальних плакатів;  
 організація відвідування класу представником ДСНС для обговорення галузі розмінування та кар'єри в галузі розмінування;  
 формальні дебати щодо використання та впливу мін.

## **Тема 1. Вплив вибухонебезпечних предметів (ВНП) на людину, сім'ю і суспільство.**

**До вибухонебезпечних предметів (ВНП)** належать усі боєприпаси, що містять вибухові речовини, ядерне паливо чи матеріали ядерного синтезу, а також біологічні та хімічні речовини, у тому числі бомби і боєголовки; керовані й балістичні ракети; артилерійські, мінометні, ракетні боєприпаси та боєприпаси до стрілецької зброї; всі міни, торпеди і глибинні бомби; піротехнічні засоби; касетні бомби та касети; патронні обойми і піротехнічні пристрої; електричні вибухові пристрої; таємні й саморобні вибухові пристрої; а також усі аналогічні та подібні предмети чи компоненти, що є вибухонебезпечними за своєю природою.

Тобто під ВНП потрібно розуміти будь-які пристрої, засоби, підозрілі предмети, що за певних умов спроможні вибухати.

**Вибухові речовини** – синтезовані хімічні речовини, здатні під впливом зовнішніх факторів (удар, нагрівання, тертя, детонація) до стрімкого хімічного переходу в інший стан. При цьому вони вивільняють велику кількість енергії і газів.

**Вибухонебезпечні залишки війни** (далі – ВЗВ) – боєприпаси, що не вибухнули (НВБ) й залишені вибухонебезпечні боєприпаси (ЗВБ), які пов'язані з бойовими діями.

На цей час у наслідок збройної агресії Російської Федерації Україна є країною з найбільшим забрудненням від мін та ВНП у світі.

Насамперед потрібно звернути увагу на ті наслідки, які спричиняють міни та ВНП для окремої людини, сім'ї, громади і суспільства в цілому. Їх можна поділити на чотири групи:

**гуманітарні наслідки від мін та ВНП** (смерті, травми та подальша інвалідність; блокування доступу до лікарень, водопостачання, їжі, гуманітарної допомоги; перешкоджання вільному переміщенню людей тощо);

**соціально-психологічні наслідки** (відчуття страху, безнадії, депресія, суїциди, підвищення рівня агресії і напруження у суспільстві);

**соціально-економічні наслідки** (зруйнована інфраструктура та дороги, втрата родючих сільськогосподарських земель; витрати на відновлення водопостачання, енергопостачання тощо; навантаження на систему охорони здоров'я у зв'язку з пораненими та підвищенням рівня інвалідизації суспільства; додаткові витрати на розмінування; втрати туристичної галузі і багато іншого).

**екологічні наслідки** (збитки флори і фауни, довготермінові наслідки – зміни в екосистемі регіону тощо).

Як підсумок, можна зазначити, що забрудненість територій мінами та ВНП негативно впливає на загальний розвиток країни і це стосується кожного.

На жаль, розмінування та очищення територій від вибухонебезпечних предметів триває багато часу. Досвід країн з мінною проблематикою свідчить про те, що **1 рік бойових дій** потребує **10 років розмінування**. Можна порахувати, скільки часу необхідно нашій країні для того, щоб очистити всі території від мін та ВНП. Це дуже великий термін часу, протягом якого ці ділянки залишатимуться небезпечними. Єдина можливість для населення залишатися в безпеці – це змінити свою поведінку, отримавши знання і навички правил безпечної поведінки, що допоможе врятувати життя та здоров'я людей.

## **Тема 2. Протимінна діяльність та її основні напрями**

**Протимінна діяльність** (mine action) згідно з міжнародними стандартами – заходи, спрямовані на зменшення та усунення наслідків негативного впливу ВНП на соціально-економічні умови життєдіяльності населення та довкілля.

Протимінна діяльність не обмежується лише розмінуванням, вона також стосується людей та суспільства і того як на них впливає забруднення мінами та ВНП.

**Метою протимінної діяльності** є зменшення ризику, пов'язаного із ВНП, до такого рівня, коли люди можуть безпечно жити; за якого економічний та соціальний розвиток і розвиток охорони здоров'я можуть відбуватися вільно від обмежень, спричинених забрудненням ВНП, і за якого є можливість задовольняти різні потреби постраждалих.

**Протимінну діяльність** становлять п'ять груп заходів, що взаємно доповнюють одні одних:

- інформування про мінну небезпеку та небезпеку ВНП;
- гуманітарне розмінування, тобто, обстеження мін і ВНП, укладання мап, маркування і розмінування;
- допомога постраждалим, включно з реабілітацією та реінтеграцією;
- знищення запасів вибухових речовин;
- інформаційно-пропагандистська діяльність проти використання протипіхотних мін.

**1. Інформування про мінну небезпеку та небезпеку від ВНП** є невід'ємною частиною планування та провадження протимінної діяльності й має забезпечити, щоб населення різних категорій в уражених громадах були обізнані щодо ризиків від мін та ВЗВ і заохочені поводитися так, щоб зменшити ризик для людей, майна та довкілля.

**Інформування про мінну небезпеку та небезпеку ВНП (ІМН) (Mine Risk Education (MRE) – заходи, спрямовані на зменшення ризику тілесного ушкодження, спричиненого мінами/ВЗВ, шляхом підвищення інформованості населення різних категорій відповідно до їх різних аспектів вразливості, ролей і потреб, і пропагування змін поведінки, охоплюючи поширення інформації для населення, освіти і навчання, а також зв'язки з громадськістю щодо протимінної діяльності.**

**Метою інформування є зменшення ризику** (поєднання ймовірності настання шкоди і серйозності) цієї шкоди до такого рівня, щоб люди могли жити безпечно, а економічний та соціальний розвиток відбувався б вільно, без обмежень, спричинених забрудненням.

Запорукою безпеки людей є знання та виконання правил безпечної поведінки в умовах наявності ВНП.

**Інформування про ризики небезпек від ВНП** спрямоване на захист цивільного населення на територіях, які зазнали негативного впливу внаслідок надзвичайної ситуації/збройного конфлікту, у тому числі від мін, інших вибухонебезпечних предметів та їх залишків, шляхом здійснення таких заходів, зокрема для **працівників підприємств, установ, організацій.**

**2. Гуманітарне розмінування** – комплекс планових заходів, що проводяться з метою ліквідації небезпеки, пов'язаної з мінами та вибухонебезпечними предметами, та включають нетехнічне та технічне обстеження, маркування і складання карт території, очищення забрудненої території, підготовку документації після розмінування, надання інформації щодо протимінної діяльності та передачу очищеної території.

### **3. Допомога постраждалим, включно з реабілітацією та реінтеграцією**

Згідно з міжнародними стандартами протимінної діяльності (IMAS) **допомога постраждалим від ВНП** належить саме до протимінної діяльності та є її дуже важливою складовою.

Збільшення кількості людей з інвалідністю у нашому суспільстві, у тому числі внаслідок військових дій останніх років, вимагає від нас зміни ставлення до цієї проблематики, а також до людей, що постраждали від ВНП.

### **4. Знищення запасів вибухових речовин**

Запаси вибухонебезпечних предметів та речовин мають бути утилізовані (знищені) згідно із затвердженим порядком та відповідними нормативами, що потребує значних фінансових і технічних витрат.

**5. Інформаційно-пропагандистська діяльність проти використання протипіхотних мін.**

Заходи у сфері протимінної діяльності, спрямовані на зміну суспільної думки у ставленні до принципів гуманності, показником якої є заклик до повної заборони використання протипіхотних мін, що сприятиме усуненню або послабленню ризику від їх впливу, ратифікація міжнародних Конвенцій, які будуть розглянуті у наступній темі, а також виконання зобов'язань, що ними передбачені.

### **Тема 3. Що потрібно знати про небезпеку ВНП**

#### **3.1. Наземні міни, загальний огляд, типи мін та спосіб ураження.**

Насправді міни – не є єдиним видом смертельної загрози під час проведення військових дій. Ми розглянемо різні види вибухонебезпечних предметів, об'єднаних у п'ять типів загроз:

**міни;**

**боєприпаси, що не вибухнули;**

**залишені боєприпаси;**

**детонатори (запали, підривники);**

**саморобні вибухові пристрої та міни-пастки;**

**вибухонебезпечні залишки війни (ВЗВ).**

Зауважуємо, що під час розгляду вибухонебезпечних предметів не потрібно занадто деталізувати складові боєприпасів та їхні технічні характеристики, щоб не викликати у слухачів зайвий дослідницький інтерес. Одним із головних принципів профілактичної діяльності щодо інформування з мінної небезпеки є принцип **«Не зашкодь»**. Інформація має бути достовірною і корисною для слухачів, але не розширювати межі небезпечних знань.

**Не варто робити з працівників експертів з мін та вибухонебезпечних предметів. Цілком достатньо, щоб вони знали правила безпечної поведінки.**

Важливо зауважити, що у зв'язку із природнім впливом (перебуваючи певний час у ґрунті та воді) ВНП іржавіють, деформуються, та при їх виявленні можуть бути не схожими на представлені зразки на фото. Але з часом вони не втрачають своєї властивості реагувати на будь-який вплив чи контакт та вибухати і залишаються вкрай небезпечними. Тому потрібно бути вкрай обережними з незнайомими та підозрілими предметами!

Не потрібно приділяти занадто багато часу розгляду та деталізації різних типів мін ще й тому, що існує багато різновидів мін та, крім того, їх зазвичай не видно, і не має значення, знаємо ми, як вони виглядають чи ні.

Також під час проведення інструктажів/тренінгів дуже важливо не тільки контролювати слова (викладення матеріалу), щоб не викликати хибне розуміння та реакцію учасників навчання, але й свої дії. Наші слова будуть більш переконливими, якщо вони не розходяться з нашими вчинками. Коли ми кажемо, що ніколи не можна торкатися небезпечних предметів, ми не повинні самі під час навчання використовувати справжні боєприпаси і тим більше, брати їх до рук. Це стосується і підбору фотографій для демонстрацій чи відеороликів під час занять: не треба використовувати фото/відео, на яких зображена міна чи вибухонебезпечний предмет у руці людини. Все це може спрацювати на рівні підсвідомості слухачів як розуміння того, що інколи це, все ж таки, можна робити.

Найкращий спосіб навчання – особистий приклад. Покажіть тим, кого навчаєте, як Ви цінуєте своє життя і здоров'я та уникаєте будь-якої ризикованої поведінки.

Треба чітко усвідомити, що виявленням, маркуванням та знешкодуванням мін і вибухонебезпечних предметів мають займатися виключно підготовлені фахівці, які мають відповідний допуск до робіт з розмінування.

**Забороняються:** Будь-які спроби самостійного розмінування чи будь-які інші дії з підозрілими предметами.

Необхідно пам'ятати, що необережне поводження із цими предметами (спроби взяти до рук чи перенести, розібрати, здійснити будь який механічний вплив тощо) може призвести до смерті або до значної шкоди здоров'ю та каліцтва людини чи групи людей.

## **МІНИ**

### **Загальний огляд, типи мін та спосіб ураження**

**Міна** – це вибухонебезпечний пристрій, спрямований на виведення з ладу чи знищення людини, транспорту або будівлі від присутності, близькості або контакту з особою чи транспортним засобом.

Потрібно пам'ятати, що міна може поранити, покалічити чи вбити людину або кілька людей, зруйнувати або пошкодити транспортний засіб/елементи інфраструктури.

Військові вживають визначення – «негуманні міни». Що ж це за міни? Це саме ті, які не забирають життя, а серйозно калічать людину, лишаючи на все подальше життя згадку про себе. Останні роки війни принесли багато горя та смертей. Також дедалі частіше ми можемо бачити у нашому суспільстві людей з інвалідністю – як наслідок військових дій, а також інцидентів, пов'язаних з вибухонебезпечними предметами. Багатьох із них можна було б уникнути, якби постраждалі були правильно поінформовані щодо різних видів небезпек, цінували своє життя та обирали безпечну поведінку.

Недостатньо просто попередити людину:

**не чіпай небезпечні предмети;**

**не заходь на небезпечні території;**

**сповіщай спеціальні служби.**

З огляду на те, що є безліч типів та модифікацій мін, а також із міркувань недоцільності зайвої технічної інформації, ми розглянемо лише кілька типів мін, які можуть бути прикладами високого рівня небезпеки. Крім цього, їхній зовнішній вигляд з часом може дуже змінюватись. А головне: більшість із них, зазвичай, лишається зовсім непомітними візуально і проявляються вони лише під час інциденту, який може вартувати людині життя чи серйозного травмування.

За тактичним призначенням міни поділяються на:

**протипіхотні;**

**протитранспортні.**

За ступенем небезпеки:

**такі, які можна знешкодити;**

**такі, що не можна знешкодити.**



Усі міни є вкрай небезпечними. Якщо більшість із них не є знешкоджувальними навіть для фахівців з великим досвідом і їх тільки підривають закладним зарядом на місці, можна уявити, яку небезпеку вони несуть цивільному населенню у разі будь-якої взаємодії з ними.

Крім цього, завжди пам'ятаймо, що ті, хто встановив міну, зробили все можливе, щоб її не можна було помітити, а тим більше знешкодити. Відомі численні засоби ускладнити процес розмінування. Дуже часто міни забезпечують елементами невилучення, що унеможлиблює будь-які маніпуляції з ними, чи їх установлюють у складній комбінації з іншими мінами, використовуючи розтяжки тощо.

### **Противіхотні міни**

Уже з назви можна зробити висновок, що цей вид мін направлено проти людини для того, щоб убити чи покалічити одну особу або кілька осіб.

#### Особливості противіхотних мін:

невеликі за розміром;

різні за формою, кольором (зелений, коричневий, світло/темно-коричневий тощо залежно від довколишнього середовища), матеріалом;

встановлені таким чином, щоб їх не помітили;

часто ці міни використовують із додатковими засобами (розтяжки, дроти, мотузки з риболовними гачками, розкладеними у траві чи перекинутими через гілля дерев, що легко чіпляються за елементи одягу тощо);

не мають терміну придатності (через багато років залишаються чутливими до будь-якого впливу та спроможними вибухнути).

#### За характером ураження противіхотні міни поділяються на дві групи:

**фугасні** (основне ураження – вибухова хвиля, що руйнує все на своєму шляху);

**осколкові.**

### **Фугасні противіхотні мін та особливості безпеки.**

**Противіхотні фугасні міни** встановлюють на ґрунті чи під ґрунт/сніг (візуально непомітні). Спрацьовують від наступання на них ногою. Наслідок – смерть від больового шоку чи втрати крові або руйнування нижньої частини ноги (стопи). Ураження відбувається вибуховою хвилею, часто супроводжується втратою свідомості. Крім цього, висока температура вибухових газів може заподіяти значні опіки нижнім кінцівкам.

### Протипіхотна фугасна міна натискної дії ПМН-2 (іл. 1).

#### Особливості міни:

термін бойової роботи міни не обмежений;

належить до категорії **незнешкоджуваних** (знешкодити можна тільки підривом міни).



Іл. 1. Протипіхотна фугасна міна ПМН-2

### Протипіхотна фугасна міна натискної дії ПФС-1 («Пелюстка») (іл. 2).

Встановлюють її тільки методом дистанційного мінування на ґрунт. Доставляють до місця касетними боеприпасами, які можуть мати в собі до 320 штук у кожному.

За короткий термін такими мінами може бути забруднено велику територію з дуже щільним розміщенням невеликих



Іл. 2. Протипіхотна фугасна міна ПФС-1 («Пелюстка»)

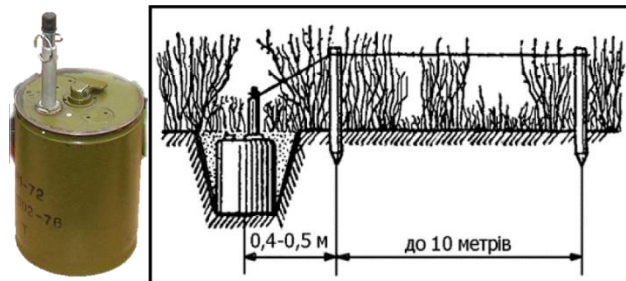
(біля 12 см) вибухонебезпечних предметів, які практично непомітні в густій траві. Матеріал корпусу – пластмаса, радіус ураження – 3 метри. Контакт із такою міною може вартувати людині втрати стопи, а інколи й життя.

Завдяки незвичайній формі, що обумовлена аеродинамічними якостями задля розсіювання з повітря, цю маленьку міну часто сприймають як іграшку, що при контакті з нею закінчується плачевно.

## 2. Осколкові протипіхотні міни та особливості небезпеки.

### Протипіхотна вистрибувальна осколкова міна кругового ураження ОЗМ-72 (міна-«жаба») (іл. 3).

Міна спрацьовує, коли людина зачіпляється за дротяну розтяжку. Тоді міна «вистрибує» на висоту 90 – 110 см від поверхні землі, розривається та розкидає навколо себе 2400 забійних елементів (кульки або ролики).



Іл. 3. Протипіхотна міна ОЗМ-72 та схема її установки

Радіус суцільного ураження – **25 метрів**. Але смертоносні осколки можуть летіти на відстань до **300 м** та завдавати значної шкоди (**вбити чи серйозно поранити людину**). Одна така міна одночасно може завдати уражень десяткам людей.

### Особливості міни:

термін бойової роботи міни не обмежений;

завдяки вистрибувальній дії та дуже великій щільності поширення забійних елементів при її спрацюванні уникнути ураження в радіусі 25 м практично неможливо;

дуже висока чутливість зривника робить **знешкодження міни вкрай небезпечним**;

цю міну можна встановлювати на **невилучення** за допомогою міні-сюрпризу розвантажувальної дії МС-3 (буде розглянута далі) або ж саморобних мін-сюрпризів.

### **Протипіхотна міна МОН-50 (іл. 4).**

Протипіхотна осколкова міна спрямованого секторного ураження.

Ураження людини (або кількох осіб) заподіює готовими забійними елементами (кульки або ролики), що вилітають у напрямку робочої дії міни в секторі за горизонт 54 градуси. Дальність ураження – 50 метрів. Висота сектора поразки від 15 см до 4 м на граничній дальності.

Міну вручну встановлюють на ґрунт чи кріплять на дерево або іншу вертикальну поверхню.

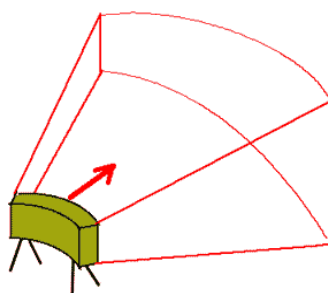
Може бути використана як керована – підриває оператор з пульта управління при появі супротивника в секторі поразки, чи як міна-розтяжка – при зачіпанні тонкого дроту.

Міна МОН-50 може бути замаскована гілками дерев та іншою рослинністю вздовж доріг та стежок біля місць бойових дій та військових позицій.

Якщо міну приводять у дію за допомогою розтяжки (тонкого металевого дроту, який практично непомітний у густій траві та кущах), її називають міною-розтяжкою. Часто міни-розтяжки використовують гранати, кріплячи на кілки чи дерева і встановлюючи розтяжку (зачіпання або перерізання дроту призводить до вибуху).

### **3. Протитранспортні міни та особливості безпеки.**

Протитранспортні міни призначені для спрацювання від наявності, близькості транспортного засобу або контакту з ним.



Іл. 4. Протипіхотна міна МОН-50

Використовуємо термін «*протитранспортні міни*» (не «*протитанкові*»), який дає більше розуміння того, що цей вид загрози є небезпечним не тільки для танка, а й для будь-якого транспортного засобу вагою більше 150 кг. Інколи водій легкового автомобіля має хибну думку стосовно своєї відносної безпеки (він/вона ж їде не на танку).

Тому використання терміну «*протитранспортні міни*» буде доречнішим та дієвішим, особливо у контексті занять з інформування про міну небезпеку, і більше відповідає міжнародним стандартам протимінної діяльності.

На відміну від протипіхотних мін, що були заборонені в 1997 році відповідною конвенцією, використання протитранспортних мін тепер регульоване, але не заборонене. Згідно зі сумною статистикою Україна у 2016 році зайняла 1-ше місце у світі за кількістю жертв від протитранспортних мін, випередивши Сирію. Майже чверть світових жертв (24 %) інцидентів із протитранспортними мінами припало саме на Україну.

*Особливості протитранспортних мін:*

вони більші, ніж протипіхотні;

ці міни, зазвичай, тарілкоподібної форми, колір зелений, коричневий різних відтінків (залежно від довколишнього середовища);

поріг спрацювання – від 150 – 200 кілограмів;

деякі з таких мін складно виявити, бо вони містять мінімальну кількість металу.

Міни встановлюють так, щоб їх було важко помітити та знешкодити. Для цього використовують багато способів та хитрощів. Найпоширенішими є два варіанти ускладнити, а інколи і зовсім унеможливити процес знешкодження протитранспортних мін:

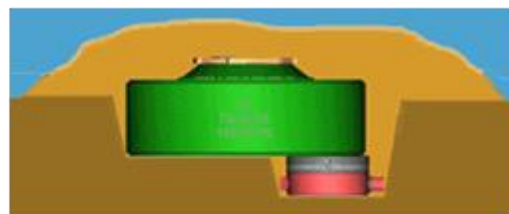
навколо протитранспортної міни може бути закладено кілька протипіхотних мін. Таким чином, саперові потрібно бути вкрай обережним та спочатку «розібратися» з протипіхотними мінами для того, щоб дістатися до протитранспортної;

протитранспортна міна може бути оздоблена елементами невилучення. Якщо це не передбачено конструктивно, під нею може бути інша міна, яка має розвантажувальну дію, тож будь-яка спроба зрушити протитранспортну міну з місця призведе до вибуху.

Часто для цього використовують міну, яка що вже у назві несе сенс свого призначення.

**Міна-сюрприз МС-3**

(іл. 5). Призначена для використання як пристрій невилучення для протитранспортних та інших мін, що не мають власного подібного пристрою. Крім цього, її можна використовувати як міну-пастку розвантажувальної дії.



*Іл. 5. Міна-сюрприз МС-3 та її використання*

При використанні як міни-пастки МС-3 встановлюють на місцевості так, щоб її не було видно (наприклад, у вириту ямку), а на неї укладають предмет, який обов'язково має викликати інтерес супротивника і спонукати його підняти (зброя, коробка, побутові предмети тощо) або скористатися ним (транспортний засіб, телефон, гаманець тощо).

На жаль, дуже часто «супротивником» виявляють звичайна цивільна людина або дитина, якими керує цікавість чи просто жага заволодіти незнайомим предметом. Ураження відбувається за рахунок сили вибуху (фугасна дія).

Нині частіше використовують термін «міна-пастка», вважаючи його точнішим. Мінами такого типу можна замінювати будь-який предмет вагою від 300 грамів. Тому будь-яка річ без господаря, що лежить чомусь на видному місці та виглядає безпечно, може бути пасткою, і її в жодному разі не можна чіпати й навіть наближатися до неї.

**Якщо десь виявлені протитранспортні міни, не сумнівайтесь, – на цій території є і протипіхотні!**

#### **Протитранспортна міна ТМ-57 (іл. 6).**

Призначена для виведення з ладу гусеничної та колісної техніки супротивника. Встановлюють на ґрунт, під ґрунт, воду чи у сніг вручну або засобами механізації.

#### Особливості міни:

термін бойової роботи міни необмежений;

чутливість **200 – 500 кг**;

при довгому перебуванні у ґрунті чи воді корпус міни піддається корозії та руйнуванню, від чого **чутливість міни зростає до 3 – 5 кілограмів**;

до міни може бути доданий **допоміжний детонатор невитягування** чи вона може бути встановлена з розрахунку на **невилучення** за допомогою міни-сюрпризу розвантажувальної дії МС-3 (розглянуто вище) або ж саморобних мін-пасток.

Міни дуже небезпечні. Вони можуть убити чи покалічити людину або групу осіб.

Не можна наближатися до міни, торкатися її чи якимось чином впливати на неї (намагатися пересунути, накрити іншим предметом, залити водою, кидати в неї камінням тощо). Усе це може призвести до вибуху міни. Мінімальна безпечна відстань від міни – не менше 300 метрів.

### **3.2. Інші види загроз.**

#### **Боєприпаси, що не вибухнули.**



*Іл. 7. Боєприпаси, що не вибухнули*



*Іл. 6. Протитранспортна міна ТМ-57*

**Боєприпас, що не вибухнув (НВБ)** (іл. 7) – вибухонебезпечний предмет, підготовлений до використання або використаний шляхом установаження капсуля, запалу/підричника / детонатора, переведення в бойове положення або іншим чином. Він міг бути вистрілений, скинутий, запущений або випущений, проте не вибухнув через або несправність, або конструкцію, або з будь-якої іншої причини.

### **У чому небезпека?**

1. Їх дуже багато (набагато більше, ніж мін).
2. Частина з них візуально абсолютно непомітна (снаряди часто заходять повністю у землю).
3. Вони дуже нестабільні, чутливі та непрогнозовані – можуть здетонувати й вибухнути будь-якої хвилини.
4. Ставлення до них людей та, відповідно, поведінка є вкрай неправильними – абсолютно не відповідають ступеню небезпеки, яку несуть у собі нерозірвані боєприпаси.
5. Інколи вони виглядають як купа покрученого металу, схожа на металобрухт, але в собі може зберігати елементи, що не вибухнули, детонатори, і становити серйозну загрозу безпеці людини.

З огляду на те, що під час обстрілів використовуються боєприпаси, які вже десятки років лежали на складах і давно мали бути утилізовані та з інших причин біля, 30 % випущених боєприпасів не розривається. І це дуже оптимістична статистика. Інколи їх набагато більше. Частину з них можна частково спостерігати у землі, асфальті чи в будівлях, інші входять у землю повністю, становлячи страшну загрозу для населення.

Якщо, наприклад, поле було в зоні обстрілів, немає ніякої гарантії, що хоча б один снаряд не потрапив у землю. Цього абсолютно достатньо, щоб завдати шкоди як людям, так і техніці. Вважати територію безпечною можна буде тільки після її ретельної перевірки та розмінування.

Міжнародна статистика свідчить: «Один рік війни тягне за собою 10 років розмінування». Якщо ж військові дії були активними (як в Україні), рік війни може потягнути за собою 20 років очищення території. Як би війна закінчилася сьогодні, нашій країні знадобилось би біля 100 років, щоб повернути безпеку на ті території, яких торкнулася війна. Це дуже довгий та дороговартісний процес.

Незадовільний матеріальний стан більшості сімей, які проживають у безпосередній близькості до місць бойових дій, та відсутність роботи підштовхують людей до пошуку додаткових джерел доходу. Один з найпоширеніших – це збір металобрухту, до якого долучають і дітей, не думаючи про наслідки. Вибухонебезпечні залишки війни несуть смертельну загрозу всім, хто перед ними: військовий, цивільний чи дитина. Враховуючи те, що у боєприпасі може бути більше, ніж один детонатор, можливий частковий розрив. Зовні він може виглядати як спрацьований та цілком безпечний, але насправді, зберігаючи в собі частину вибухової речовини та детонатор, залишається чутливим до будь-якого впливу.

Тому **заборонено** займатися **збором металобрухту** на територіях, які зачепила війна, збирати залишки від боєприпасів, зброї, техніки тощо.

### **Залишені вибухонебезпечні боєприпаси.**



*Іл. 8. Залишені вибухонебезпечні боєприпаси*

**Залишені вибухонебезпечні боєприпаси (ЗВБ) (іл. 8)** – це вибухонебезпечні боєприпаси, що не були використані під час збройного конфлікту та були залишені або кинуті однією зі сторін збройного конфлікту і більше не знаходяться під контролем жодної зі сторін конфлікту.

Залишені вибухонебезпечні боєприпаси можуть бути або можуть і не бути остаточно спорядженими, мати вставлений підричник/детонатор, бути переведеними у бойовий стан чи іншим чином підготовленими до використання.

#### **Причини виникнення загрози:**

військовий підрозділ не встиг чи не зміг (вийшов з ладу транспорт або його не вистачило) вивезти всі боєприпаси та був змушений залишити їх;

боєприпаси були залишені навмисно в певній схованці для подальшого цільового використання;

залишені боєприпаси (заміновані різними засобами, частіше – за допомогою мін-сюрпризів) з метою пригорнути увагу супротивника та завдати йому втрат під час спроби взяти, підняти, перенести їх тощо.

#### **Небезпека такого виду загроз полягає у такому:**

залишені боєприпаси можуть бути заміновані та вибухнути від будь-якого контакту чи наближення до них;

боєприпаси можуть бути зняті із запобіжників та перебувати в бойовому стані, що під час необережних маніпуляцій з ними може призвести до вибуху;

ВНП можуть потрапити в неконтрольований обіг та нести велику загрозу суспільству.

Як ми вже можемо бачити, залишені неконтрольовані боєприпаси несуть дуже велику небезпеку для мирного населення, особливо дітей.

#### **ПРАВИЛЬНІ ДІЇ:**

Якщо Ви виявили залишені боєприпаси, в жодному разі не наближайтеся до них та не пускайте інших!

Обережно відійдіть на безпечну відстань. Якщо є можливість, сховайтеся за будівлею або іншою захисною перешкодою. (Пам'ятайте, що, наприклад, для мінометних мін безпечною є відстань **500 м**, а для артилерійських боєприпасів – не менше **800 м**).

Терміново повідомте про небезпечну знахідку у **Державну службу України з надзвичайних ситуацій (ДСНС)** за телефоном **101** чи до **Національної Поліції** за телефоном **102**.

Дочекайтеся фахівців ДСНС чи працівників поліції.

### **Детонатори (запали, підривники).**

**Детонатор** (іл. 9) – це пристрій, що містить чутливу вибухову речовину, призначений для утворення вибухової хвилі для ініціювання вибуху заряду міни чи боєприпасу.

Це найбільш чутлива та небезпечна частина будь-яких боєприпасів. Деякі з них мають не один детонатор.



*Іл. 9. Детонатори*

Під час проведення бойових дій детонатори можуть перебувати окремо від боєприпасів як під час транспортування та збереження, так і у випадках відокремлення від боєприпасів під час обстрілів та неспрацювання частини з них.

Небезпека такого виду загроз полягає ще у тому, що зовні детонатори (запали, підривники) часто мають вигляд абсолютно безпечних предметів, можуть нагадувати знайомі нам речі на кшталт болтів, авторучок тощо. Кольорові та нержавіючі метали, з яких вони зроблені, додають їм ще більшої привабливості та викликають бажання підняти й роздивитися їх. Особливо схильні до цього підлітки, маючи природню жагу дослідити все нове та незвідане. А це, як правило, закінчується ампутацією пальців або частини руки, пошкодженням обличчя та очей, втратою зору. Трапляються і летальні випадки.

### **Саморобні вибухові пристрої та міни-пастки.**

**Саморобний вибуховий пристрій (СВП)** (іл. 10) – закладений або виготовлений кустарним способом пристрій, який містить вибухову речовину, руйнівні, смертоносні, токсичні, запалювальні, піротехнічні матеріали або хімікати, призначений для того, щоб знищувати, калічити, відволікати або тероризувати. Може включати елементи з військових запасів, проте, як правило, виготовляється із невійськових компонентів.

Саморобні вибухові пристрої використовують з метою проведення теракту, вбивства чи психологічного впливу на окремих людей, груп або суспільство. Часто приводяться в дію за допомогою мобільного телефону.



Зазвичай їх маскують під знайомі предмети побуту: сумка, дипломат, валіза, пакунок, коробка, іграшка, цукерки, книжка тощо.

### Основні ознаки саморобних вибухових пристроїв:

покинуті без догляду речі в місцях масового скупчення людей та



громадському транспорті;

наявність на предметі дротів, розтяжок, ниток, мотузок, ізоляції, скотчу;

наявність антен та джерел живлення (батарейки, акумулятори тощо);

мобільний телефон, часовий або електронний таймер;

наявність підозрілих звуків, що надходять від предмета (цокання

годинника, клацання та інші) чи світових сигналів (блмання, мерехтіння тощо);

характерний специфічний запах (бензину, газу, розчинника, паливно-мастильних матеріалів, хімічних матеріалів тощо);

предмет, незвичайно розташований;

наявність сторонніх підозрілих предметів на дереві, вікнах, дверях, які можуть бути закріплені за допомогою дроту, скотчу, шпагату чи іншим способом).

Будь-яка річ, залишена в громадському місці чи транспорті без нагляду, без господаря – це потенційна загроза, навіть якщо непомітно певних ознак саморобного вибухового пристрою.

### Міни-пастки.

**Міна-пастка** (іл. 11) – вибуховий чи невибуховий пристрій (наприклад, капкан) або інший матеріал, які навмисне встановлені для спричинення смерті або поранень унаслідок дотику до об'єкта, що здається нешкідливим, або виконання зазвичай безпечної дії.

На відміну від переважної більшості попередньо описаних загроз, які встановлюють з розрахунком, що жертва не помітить їх, міну-пастку навпаки розміщують таким чином, щоб привернути увагу та викликати бажання жертви якимось чином контактувати з нею і привести її в дію.

## У чому полягає небезпека саморобних вибухових пристроїв, у тому числі мін-пасток?

Оскільки вони зроблені кустарним способом, ці вибухові пристрої дуже нестабільні та непередбачувані. Інколи вони можуть вибухнути під час їхнього виготовлення, транспортування чи встановлення.

Їх дуже важко ідентифікувати, тому що вони зазвичай маскуються під звичайний, знайомий та безпечний на вигляд предмет.



Лт. 11. Міни-пастки

Розраховані на загальні поведінкові інстинкти людини (інтерес, жадібність тощо), тому особливо небезпечні, передусім, для дітей.

### 6. Вибухонебезпечні залишки війни (ВЗВ).

Зазвичай боєприпаси, що не вибухнули, залишені боєприпаси та інші ВВП об'єднують у загальну групу «Вибухонебезпечні залишки війни» (ВЗВ), роблячи акцент на тому, що все це наслідки бойових дій (міжнародними стандартами протимінної діяльності IMAS). Відповідно до Закону України «Про протимінну діяльність в Україні» частіше використовують загальний термін «вибухонебезпечні предмети».

### 7. Набої.

Окремо потрібно виділити такий вид загроз, який помилково сприймає населення відносно небезпечний, з яким начебто можна проводити певні маніпуляції. Найбільш небезпечними є набої крупних калібрів, особливо споряджені кулями трасуючої, запалювальної, пристрілочної та миттєвої дії.

Також досить небезпечними є капсулі-детонатори. Дрібний металевий циліндрик (довжина 45 – 47 мм, діаметр 7 мм) часто не сприймається як загроза життю і здоров'ю – і в цьому полягає головна небезпека. Унаслідок маніпуляцій з капсулями-детонаторами можна отримати дуже серйозні травми: ампутація одного чи кількох пальців, травма чи втрата очей тощо.

#### Слід пам'ятати:

найбільша кількість випадків травмування від ВВП (опіки, втрата частини кінцівок, зору тощо) пов'язана саме з набоями.

рівень безпеки від набоїв часто недооцінюють. Військові інколи лишають ці небезпечні подарунки дітям, наражаючи їх на небезпеку.

**ЗАБОРОНЕНО:**

зберігати, продавати чи передавати комусь набої (з одного боку, це кримінальний злочин згідно Кримінального кодексу України, який передбачає покарання у вигляді позбавлення волі, а з другого – діти можуть знайти їх та постраждати);

проводити будь-які маніпуляції з ними (механічний вплив, нагрівання, розбирати тощо);

носити з собою у кишені (це теж нагрівання, тертя).

**Тема 4. Небезпечні території щодо наявності ВВП****Офіційна та неофіційна система позначень небезпечних територій**

Як уже було зазначено вище, за даними, опублікованими міжнародними гуманітарними організаціями, Україна входить у п'ятірку країн світу, територія яких має найбільше забруднення ВВП. Для забезпечення цивільного населення, що мешкає на територіях, які зазнали впливу збройного конфлікту, урядом України затверджено «Правила позначення небезпек, пов'язаних з мінами та вибухонебезпечними предметами – наслідками війни».

Правила позначення небезпек, пов'язаних з мінами та вибухонебезпечними предметами – наслідками війни (Правила), розроблено відповідно до положень міжнародних гуманітарних конвенцій із врахуванням рекомендацій міжнародних стандартів з протимінної діяльності (IMAS), а також спрямовано на застосування та забезпечення виконання норм міжнародного гуманітарного права на території України.

Зазначені Правила надають роз'яснення щодо заходів, спрямованих на недопущення цивільного населення до небезпечних районів, системи позначення небезпечних районів та їх огороження, зразку та опису попереджувальних знаків, утримання, обслуговування та передачу офіційних систем позначення.

Однак не всі заміновані території або території, на яких велися бойові дії, на сьогодні обстежено на наявність ВВП та мають відповідне позначення. Оскільки бойові дії, що продовжується по сьогодні, залишається ризик для цивільного населення натрапити на заміновану ділянку або ВВП. Усі вищенаведені в посібнику теми заняття сприяли засвоєнню знань та навичок, спрямованих на забезпечення власної безпеки. Однак у разі виявлення ВВП необхідним є також інформування оточуючих та осіб, що можуть опинитися поряд із небезпекою, тож саме правильне позначення небезпечного району може стати сигналом щодо наближення небезпеки.

Потрібно пам'ятати, що встановлення офіційних систем позначення здійснюється лише фахівцями у сфері протимінної діяльності.

Ваші дії щодо позначення повинні здійснюватися лише на безпечній відстані від розташування небезпек та мають слугувати сигналом про небезпеку або орієнтиром для подальшої ідентифікації та знешкодження ВВП.

Беручи до уваги вищезазначене, можна розділити системи позначення на **офіційні та неофіційні (саморобні)**.

**Офіційні попереджувальні знаки** – ті, що зроблені відповідно до діючих стандартів та СОП-ів.

**Неофіційні попереджувальні знаки** – будь-які, зроблені кустарним шляхом таблички, позначки та інші візуальні попередження, зроблені за допомогою підручних засобів. Це може бути від руки зроблена табличка чи просто надпис, стрічка, прив'язана на дереві хустина, перехрещені палиці, зібране в купу каміння тощо. Навіть пляшка на дереві може бути попередженням щодо безпеки.

**Офіційні системи позначення** здійснюють лише в межах правил, що затверджені урядом України. Залежно від строку використання офіційні системи позначення небезпечного району поділяють на постійні та тимчасові:

Постійні системи позначення небезпечного району мають необмежений строк використання і потребують обслуговування.

Тимчасові системи позначення небезпечного району встановлюють та використовують певний проміжок часу під час підготовки до проведення операцій з очищення території від вибухонебезпечних предметів для позначення небезпечного району.

Також офіційна система позначення має вимоги щодо використання попереджувальних знаків у небезпечному районі. Вони повинні бути помітними, чіткими, довговічними, стійкими до впливу погодних умов, чітко вказувати на небезпечний район, а також зрозумілими для населення певної громади, територію якої уражено мінами та вибухонебезпечними предметами — наслідками війни.

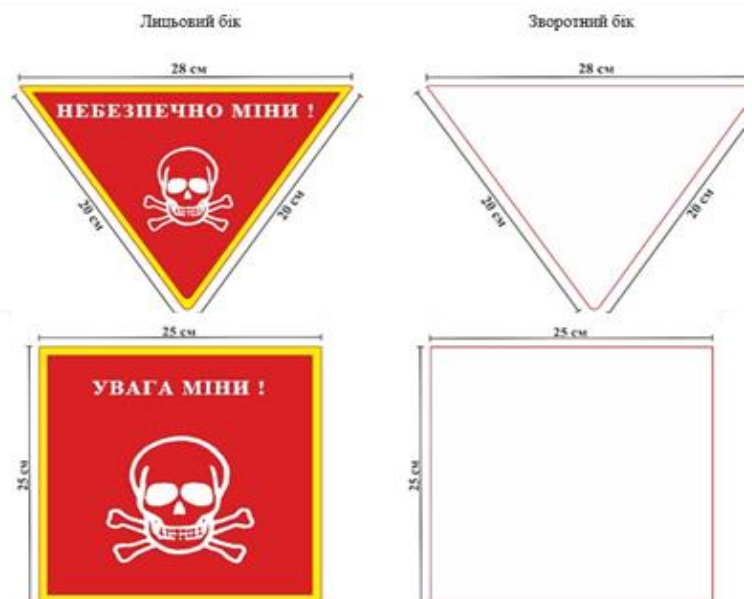
## ЗРАЗОК ТА ОПИС

### попереджувальних знаків, що належать до офіційних систем позначення

1. Лицьовий бік попереджувальних знаків повинен мати червоний або помаранчевий фон з білим символом безпеки, яким є череп та схрещені кістки (іл. 12).

2. Слова «НЕБЕЗПЕЧНО МІНИ!» або «УВАГА МІНИ!» зазначають на лицьовому боці попереджувальних знаків державною мовою та/або однією з шести офіційних мов Організації Об'єднаних Націй, та/або мовою, поширеною у відповідному районі.

3. Попереджувальний знак по краях лицьового боку повинен мати жовту світловідбивальну смугу.



Іл. 12. Офіційні попереджувальні знаки

4. Зворотний бік попереджувального знака — білого кольору.

5. Розміри трикутного попереджувального знака становлять не менше ніж 28×20×20 сантиметрів.

6. Розміри квадратного попереджувального знака становлять не менше ніж 25×25 сантиметрів.

Якщо попереджувальні знаки або інші позначення закриті від огляду рослинністю або рельєфом місцевості, для огороження небезпечних районів може використовуватися фізичний бар'єр у вигляді огорожі з урахуванням таких вимог:

огорожа складається з двох стрічок, прикріплених до стійок на висоті від 0,25 до 0,5 м та від 1 до 1,25 м відповідно;

стійки повинні бути розташовані на відстані не більше ніж 15 м одна від одної;

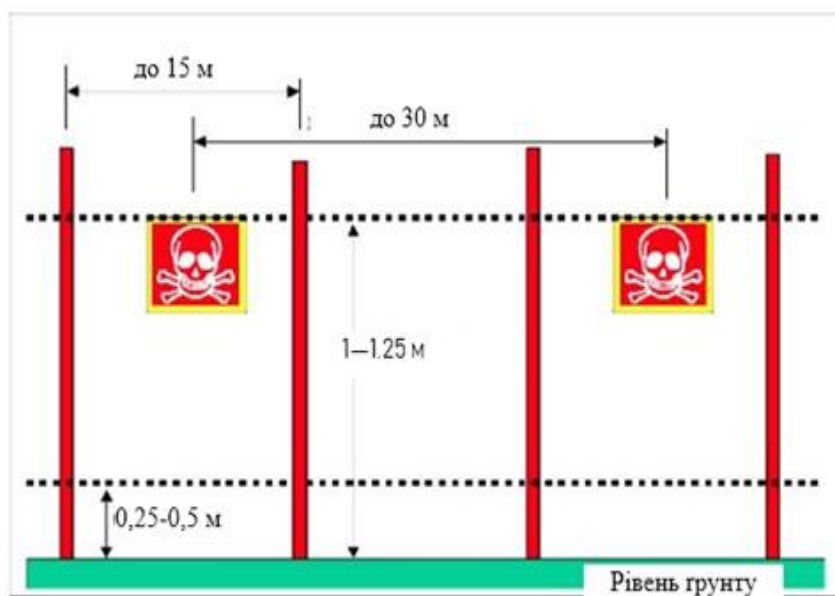
як стійки огорожі можуть використовуватися дерева, кущі, елементи будівельних конструкцій, опори електропередач, стовпи;

стрічка може бути виготовлена з будь-якого міцного матеріалу, зокрема канату, троса, дроту, мотузки, шпагату, шнура;

попереджувальні знаки повинні прикріплюватися до верхнього краю огорожі на відстані не більше ніж 30 м один від одного та в межах 5 м від кожної поворотної точки, а також до стійок (у разі потреби) (іл. 13).

**Саморобні системи позначення** небезпечного району встановлюють у ситуаціях, пов'язаних із виявленням небезпеки, а також у разі неможливості встановлення постійної або тимчасової системи позначення.

Так, для позначення небезпечного району та місць виявлення мін і ВНП можуть використовуватися всі доступні підручні засоби та матеріали (іл. 14):



Іл. 13. Правила розміщення офіційних попереджувальних знаків

каміння;  
палиці  
(встановлюють навхрест);  
фарба, нанесена на  
дерева або скелястий  
грунт;  
прокопані канави,  
насіпані піском смуги;  
зафіксована  
(зав'язана) червона  
ганчірка;  
інші позначення або  
перешкоди.



Іл. 14. Приклади неофіційних позначень небезпечних територій

Після позначення району небезпеки, за можливості, залишайтеся

у зоровому контакті із місцем, де розташована небезпека, до приїзду фахівців спеціальних служб та не допускайте туди сторонніх осіб.

Фахівці спеціальних служб, що прибудуть на виклик щодо виявлення мін та ВВП, у разі неможливості ліквідувати небезпеку на місці, повинні негайно замінити встановлену саморобну систему позначення небезпечного району на постійну або тимчасову.

Оскільки, саморобна система позначення може містити підручні матеріали у разі перебування на територіях, де відбувалися бойові дії або поблизу них, необхідно бути пильним та звертати увагу на будь-які підозрілі речі або предмети; вони можуть слугувати сигналом, що Ви знаходитесь поблизу небезпеки або самі бути небезпекою.

Стосовно офіційних та неофіційних попереджувальних знаків існує дуже просте і важливе правило: їх ніколи не можна ігнорувати та самовільно прибирати з місця чи псувати: **це може коштувати комусь життя!**

#### 4.2. Інші ознаки небезпечних територій

По-перше, потрібно пам'ятати: небезпека може підстерігати всюди. Тому потрібно завжди бути уважним та помічати все, що відбувається навкруги: будь-яку зміну в оточенні, незвичне та неприродне розташування предметів, підозрілі речі та людей, нетипову поведінку та вигляд. Якщо Ви помітили щось чи когось, що викликало занепокоєння, потрібно одразу ж повідомити відповідні служби за телефонами **101** та **102**.

На жаль, більша частина небезпечних територій все ще лишається не позначеними офіційними попереджувальними знаками.

Тому актуальним є знання та вміння розпізнавати **інші ознаки небезпечних територій**, а також наша уважність та спостережливість і, звичайно, правильні дії у разі потенційної небезпеки.

**Інші ознаки небезпечних територій:**

### Місця дислокації військових та інші фортифікаційні споруди (іл. 15).

Якщо на певній ділянці розміщувався чи зараз перебуває військовий підрозділ, ця ділянка вважається небезпечною. На ній можуть бути боєприпаси та інші ВНП. Підходи до військової частини часто мінуються, і навіть після того як військові покинули цей об'єкт, можуть лишатися складові елементи мін, розтяжок, боєприпасів тощо. Це потрібно чітко усвідомлювати і не заходити на цю територію.

Також є вкрай небезпечними будь-які військові фортифікаційні споруди: **окопи, траншеї, ДОТи** (довгострокові вогневі точки), **блокпости** тощо. Зазвичай підходи до них мінують. Також там можуть бути залишки боєприпасів та ВНП, інші види небезпек.



Іл. 15. Місця дислокації військових та всілякі фортифікаційні споруди

### Ознаки бойових дій / військової діяльності (іл. 16).



Іл. 16. Ознаки бойових дій / військової діяльності

Після обстрілів та інших видів військової діяльності залишаються видимі ознаки у вигляді воронки, залишків боєприпасів та техніки (як цілої, так і пошкодженої вибухами), пошкоджені будівлі, НВБ тощо. Потрібно пам'ятати, що приблизно 30 % боєприпасів не розриваються і залишаються страшною загрозою для населення. Крім цього, ці райони зазвичай мінують, тому можуть приховувати невидимі небезпеки.

### Залишена бойова техніка та транспорт (іл. 17).

Якщо військові з якихось причин були змушені залишити техніку, вона може бути замінована і становити потенційну загрозу.

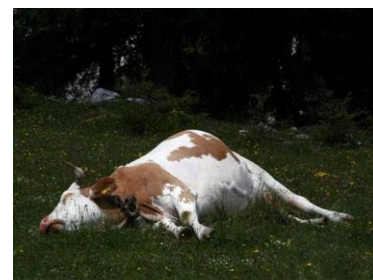
### Залишки мертвих тварин (іл. 18).

Наразі фіксується багато випадків підривів свійських та диких тварин на мінах/розтяжках. І вони лишаються німими свідками небезпечних територій.

**Узбіччя доріг, ґрунтові дороги та лісосмуги (іл. 19).**



Іл. 17. Залишена бойова техніка



Іл. 18. Залишки мертвих тварин

На територіях, наближених до місць проведення бойових дій, ці ділянки часто мінують з метою ускладнення пересування техніки супротивника. Якщо на дорозі з твердим неушкодженим покриттям це зробити важко, не залишивши візуальних ознак втручання, то на ґрунтовій дорозі чи узбіччі це



Іл. 19. Узбіччя доріг, ґрунтові дороги та лісосмуги

зробити нескладно. Тому категорично забороняється з'їжджати на узбіччя, заходити в лісосмугу, а також пересуватися невідомими ґрунтовими дорогами.

**Необроблені поля та ділянки, де не ведуть господарську діяльність, теж можуть становити загрозу.** Тому їх потрібно оминати.

**Ділянки з видимими ознаками пошкодження ґрунту та травного покриття, залишками дротів, розтяжок, ниток, мотузок, ізоляції, скотчу тощо.**

**Водойми, переправи, мости та інші важливі елементи інфраструктури можуть бути замінованими.** Тому потрібно бути уважними та не наражати себе на небезпеку.

## **Тема 5. Дії працюючого населення під час виявлення ВНП**

### **Правильні дії у випадку виявлення ВНП**

Для того, щоб правильно відреагувати на ті ризики, з якими ми можемо стикнутися, та не наразити себе та інших на небезпеку, ми маємо не тільки знати як діяти правильно, але й мати відпрацьовані навички безпечної поведінки.

#### **Правильні дії:**

1. Якщо Ви виявили залишені боєприпаси у жодному разі не наближайтеся до них та не пускайте інших!

2. Зупинитись. Якщо ми рухалися, перше, що нам потрібно зробити, це зупинитися.

3. Не панікувати, заспокоїтися. Про цей крок дуже часто забувають. Натомість він дуже важливий. Якщо ми не опануємо себе, навряд чи наші подальші дії будуть правильними. Скоріш за все, запанікувавши, зробимо помилкові кроки, які б ми ніколи не зробили у спокійному зваженому стані. А це може вартувати нам життя. Якщо в нас відпрацьовані навички безпечної поведінки, ми ніколи не будемо панікувати, оскільки напевно знаємо, що треба робити.

4. Попередити інших, якщо рухалися не самі, голосно повідомивши про небезпеку та наказавши зупинитися.

5. Перевірити ознаки наявності інших, небезпечних предметів навколо себе, уважно роздивившись, не рухаючись з місця.

6. Обережно відійдіть назад тим же шляхом, яким прийшли, на безпечну відстань, намагаючись рухатися по своїх слідах. Якщо є можливість, сховайтеся за будівлею або іншою захисною перешкодою. (Пам'ятайте, що, наприклад, для мінометних мін безпечною є відстань **500 м**, а для артилерійських боєприпасів – не менше **800 м**).



7. Позначте небезпечну територію помітним знаком (червона стрічка, хустина тощо). **Увага: маркування здійснювати тільки на безпечній ділянці!**

8. Терміново повідомте про небезпечну знахідку в Державну службу України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) за телефоном **101** чи до Національної поліції за телефоном **102**. **Біля мін, боєприпасів та інших видів ВВП заборонено користуватися телефоном!**

9. Дочекайтеся фахівців ДСНС чи працівників поліції.

**Чого не можна робити:**

Наближатися до ВВП.

Якимось чином впливати на нього (торкатися, кидати каміння, пересувати, накривати чи заливати водою, кидати у вогонь тощо).

Дзвонити безпосередньо поруч з небезпечним предметом.

Здійснювати маркування безпосередньо біля нього.

**Правильні дії у випадку інциденту на мінному полі**

Якщо Ви опинилися на мінному полі, алгоритм трохи інший:

1. Зупинитися.

2. Не панікувати і не рухатися нікуди.

3. Голосно попередити інших.

4. Кликати на допомогу. Але попередьте, що підходити не можна.

Попросіть викликати екстрену службу за телефоном **101** чи **102**.

5. Якщо нікого немає поблизу, зателефонувати самому.

6. Чекати на допомогу.

Запам'ятайте, що не існує безпечного шляху з мінного поля!

**Якщо Ви стали свідком інциденту на мінному полі:**

1. Зупинитися та не підходити до постраждалого.

2. Заспокоїти постраждалого та повідомити, що скоро під'їде допомога.

Попросіть не рухатися та за можливості самому зупинити кровотечу. Поясніть як він це зможе зробити.

3. Зателефонувати до екстрених служб: ДСНС – 101, поліція – 102, екстрена медична допомога – 103.

4. Чекати на безпечній відстані до приїзду фахівців.

**Правила поведіння в разі виявлення підозрілого предмета, що може бути вибуховим пристроєм**

Ознаки, що можуть вказувати на наявність вибухового пристрою:

виявлення будь-якого **предмета без господаря** (сумка, згорток, пакет або предмет, схожий на гранату, міну, снаряд тощо) у місцях можливої присутності великої кількості людей, поблизу пожежо- і вибухонебезпечних місць, розташування різного роду комунікацій;

наявність на виявленому предметі **проводів, мотузок, ізоляційної стрічки, скотчу;**

підозрілі звуки: **пікання, цокання;**

від предмета виходить характерний **запах мигдалю або інший незвичайний запах**, на зовнішній оболонці присутні **масляні плями**.

Чинники, що слугують приводом для реагування на можливу загрозу: перебування підозрілих осіб до виявлення цього предмета; наявність погроз, висловлених особисто, телефоном або в поштових відправленнях.

У разі залишення підозрілого предмета невідомою особою, свідком чого ви стали, максимально запам'ятайте її:

зовнішність;

одяг;

автотранспорт та його номерні знаки.

**Основними характерними ознаками, що, вказують на можливу належність підозрілого предмета до вибухового пристрою є наявність:**

знаходження в місцях з масовим перебуванням людей (громадському транспорті) без нагляду валізи, пакунка, коробки тощо;

зовнішньої схожості з боєприпасами, навчально-імітаційними, сигнальними, освітлювальними та піротехнічними виробами;

антени з радіоприймальним пристроєм, годинникового механізму або електронного таймера;

запаху газу, розчинника, пально-мастильних і хімічних матеріалів тощо;

елементів (деталей), що не відповідають їх прямому призначенню;

сторонніх підозрілих предметів у дверях, вікнах, закріплених за допомогою дроту, ниток, важелів, шнурів тощо.

Потрібно пам'ятати, що зовнішній вигляд предмета може приховувати його справжнє призначення. Для камуфляжу вибухових пристроїв використовують звичайні побутові предмети: сумки, пакети, коробки, іграшки тощо.

Не робіть самостійно жодних дій зі знахідками або підозрілими предметами, які можуть виявитися вибуховими пристроями: це може призвести до вибуху, численних жертв і руйнувань.

**Суворо забороняється** самостійно здійснювати з виявленим підозрілим предметом будь-які дії, а саме: наближатися, торкати, розкривати, переміщати, заливати її рідиною, засипати піском і ґрунтом, користуватися радіо- і електроапаратурою, переговорними пристроями (у тому числі мобільними телефонами).

**Правильні дії:**

негайно **припинити роботи** в місці (районі) виявлення предмета;

**заглушити двигуни;**

**зупинити техніку та поінформувати** про знахідку **інших осіб**, які перебувають поруч;

негайно **повідомити** про виявлений підозрілий предмет (указавши точне місце його перебування, час виявлення та зовнішній вигляд) своєму керівництву або черговій службі (службам безпеки, охорони) об'єкту;

у разі неможливості встановлення зв'язку з ними *особисто*, повідомити територіальні підрозділи аварійно-рятувальних служб (за телефоном «101») та поліцію (за телефоном «102»), надавши інформацію про характерні ознаки ймовірного вибухонебезпечного предмета (місце його розташування, дату і час виявлення та особу, яка його виявила). Надалі діяти за їхніми вказівками.

### **Тема 6. Обов'язки роботодавця для запобігання небезпеки від враження мінами та вибухонебезпечними предметами**

Роботодавець зобов'язаний вжити заходів інформаційного характеру щодо необхідності укладання угод суб'єктами господарювання з піротехнічним підрозділом з метою проведення та забезпечення супроводу особовим складом піротехнічного підрозділу земляних робіт у місцях розробки ґрунту, прокладання комунікацій, обстеження земельних ділянок та територій, визначених для будівництва, а також під час проведення сільськогосподарських польових робіт на наявність вибухонебезпечних предметів;

Отримавши інформацію про виявлений вибухонебезпечний предмет/підозрілий предмет, що може бути вибуховим пристроєм, посадова особа (роботодавець) повинна:

надати вказівку не наближатися, не торкати, не розкривати, не переміщати знахідку, не заливати її рідиною, не засипати піском і ґрунтом, не користуватися радіо- і електроапаратурою, переговорними пристроями (у тому числі мобільними телефонами);

швидко відвести на максимальну безпечну відстань (не менше 100 метрів) всіх співробітників, які знаходяться поблизу, не допускати до небезпечної зони інших працівників;

зафіксувати точне місце перебування і час виявлення підозрілого предмета, а також дані про осіб, що знайшли предмет;

надати вказівку співробітникам охорони оточити місце розташування предмета, перебувати на безпечній відстані від нього, або в місцях, що забезпечують захист (кут будівлі, колонна, товсте дерево, автомобіль тощо) і вести спостереження;

позначити або обгородити місце розташування предмета (для огорожі можна використовувати різні підручні матеріали – дошки, жердини, гілки, мотузки, шматки яскравої матерії тощо);

у разі наявності фото-, відеозасобів, здійснити фото та відеофіксацію місця знаходження підозрілого предмета, схожого на вибуховий пристрій.

терміново повідомити про подію своєму керівництву (черговій службі, службам безпеки, охорони об'єкту) і через нього *або* особисто до правоохоронного органу за номером 102, надавши інформацію про характерні ознаки ймовірного вибухового пристрою (місце його розташування, дату і час виявлення та особу, яка його виявила);

за наявності підстав (існуванні реальної загрози життю та здоров'ю людей унаслідок очікуваного вибуху) організувати евакуацію персоналу, використовуючи маршрути, віддалені від місця перебування підозрілого предмета;

за необхідності, організувати відключення побутових і виробничих комунікацій газу, води й електрики;

підсилити контроль за роботою особового складу охорони по всьому об'єкту;

не знижуючи рівень охорони об'єкта, забезпечити можливість безперешкодного проходу або проїзду до небезпечного предмета співробітників і транспорту органів реагування (УНП, ГУ (У) ДСНС, управління охорони здоров'я тощо);

надати можливість прибулим правоохоронцям опитати заявника та інших осіб, які володіють інформацією про подію, що сталася;

подальші дії здійснювати за вказівками представників органів реагування.

Для позначення небезпечних зон та місць виявлення вибухонебезпечних предметів можна використовувати всі доступні підручні засоби:

червону стрічку;

каміння;

палиці (встановлюються навхрест);

фарбу, наноситься на дерева, або скелястий ґрунт;

прокопані канали, насипані піском смуги;

інші знаки, перешкоди.

Щоб не допустити появи вибухонебезпечних предметів на території підприємства, установи (стосується району ведення бойових дій) необхідно:

щодня обходити закріплену територію та оглядати її;

не допускати складування будівельних матеріалів, сміття на території;

призначати чергових, які мають оглядати приміщення за 10 – 15 хвилин до початку й після закінчення заходів.

---

**ДОНЕСЕННЯ**  
**щодо проведення навчання населення ризикам,**  
**пов'язаним із поводженням з вибухонебезпечними предметами**

Номер донесення

Дата донесення:

День

Місяць

Рік

**1. Місце проведення навчання**

Адреса

Область

Район / місто

Населений пункт

**2. Географічні координати**

Система координат

*УСК-2000 / UTM / WGS-1984*

Формат координат

*Градуси (градуси, хвилини/градуси хвилини, секунди)*

Точки

X

Y

**3. Короткий опис місця проведення**

*вказується:*

*точна адреса (назва місця, установи, організації) проведення заходів;  
керівник занять від ДСНС*

**4. Кількість проведення громадських  
акцій, занять, семінарів, робочих зустрічей тощо**

**5. Кількість охоплених осіб****5.1. Кількість та категорія слухачів, з якими проводилося навчання**

<input type="text"/>	дорослі жінки 18 – 34 років	<input type="text"/>	осіб
<input type="text"/>	дорослі жінки 35 – 59 років	<input type="text"/>	осіб
<input type="text"/>	дорослі жінки 60 +	<input type="text"/>	осіб
<input type="text"/>	дорослі чоловіки 18 – 34 років	<input type="text"/>	осіб
<input type="text"/>	дорослі чоловіки 35 – 59 років	<input type="text"/>	осіб
<input type="text"/>	дорослі чоловіки 60 +	<input type="text"/>	осіб
<input type="text"/>	діти 12 – 17 років	<input type="text"/>	осіб
<input type="text"/>	діти 6 – 11 років	<input type="text"/>	осіб
<input type="text"/>	діти 3 – 6 років	<input type="text"/>	осіб

**6. Загальна кількість розповсюджених тематичних інформаційних матеріалів, од.**

друковані матеріали (брошури, листівки, плакати)

аудіоролики

відеоролики

презентаційні матеріали

інші інформаційні матеріали

**Донесення підготував:**

---

  
(посада)

---

  
(підпис)

---

  
(ім'я, прізвище)**Примітка:**

1. Донесення заповнюються і підписується посадовою особою, що проводила навчання.
2. Сканована копія у форматі «pdf» надається до підрозділу, що забезпечує функціонування системи управління інформацією з протимінної діяльності IMSMA, у термін не пізніше 1 робочого дня з моменту проведення навчання.